

Eerste Kamer der Staten-Generaal

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur
De heer J. van Essen
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Kazernestraat 52
2514 CV Den Haag
postbus 20017
2500 EA Den Haag

telefoon 070 312 92 45

e-mail postbus@eerstekamer.nl

datum 20 mei 2026

betreft Nadere vragen over rapportages over monitoring en evaluatie Programma Stikstofreductie en Natuurverbetering

ons kenmerk 181012

Geachte heer Van Essen,

De leden van de vaste commissie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit hebben met belangstelling kennisgenomen van uw brief van 12 maart 2026 ter aanbieding van de rapportages in het kader van Monitoring en Evaluatie Stikstofreductie en Natuurverbetering.¹ Naar aanleiding hiervan hebben de leden van de fracties van **GroenLinks-PvdA** en de **BBB** een aantal vragen en opmerkingen. De fractieleden van de SP, PvdD en Fractie-Visseren-Hamakers sluiten zich aan bij de gestelde vragen door de fractieleden van GroenLinks-PvdA.

Vragen en opmerkingen door de fractieleden van GroenLinks-PvdA

Het programma stikstofreductie en natuurherstel levert 10-15% van de reductie die beloofd werd.² De leden van de GroenLinks-PvdA-fractie zijn daar niet bepaald verbaasd over, want dit zat er dik in toen het programma werd aangekondigd. De eerste vraag is dan ook: wat leert u van het falen van het programma bij het realiseren van de doelstellingen in de voorbije jaren?

Deze leden stellen dat de regering al jarenlang kiest voor een gedecentraliseerde aanpak. Onder het kabinet-Schoof is een groot deel van de maatregelen stil komen te liggen of zelfs ingetrokken. Een belangrijke vraag is dan ook hoe u lokaal snel vaart kan maken. Bent u bereid om de instrumenten van de Omgevingswet dwingend in te zetten om doelbereik sneller in zicht te brengen? Bijvoorbeeld door het instellen van minimale verplichte hydrologische condities bij verschillende type grondsoorten. Het is immers allang bekend welke waterstanden een betere instandhouding van soorten en habitats kan realiseren. Waterschappen en provincies slagen er echter vaak niet in die benodigde waterstanden door te voeren. Rijksregie kan deze stilstand doorbereken, bijvoorbeeld in N2000-gebieden en de bufferzones. Bent u dit met deze leden eens? Zo ja, zijn er nog andere verplichte instrumenten die u kunt inzetten om het gebrekkige politieke uitvoeringstempo op te voeren?

Uitstel van realisatie van de doelen is catastrofaal voor de natuur. De regering heeft aangegeven de doelen te willen opschuiven. Welke habitats zullen hierdoor permanent voor onze toekomstige

¹ Kamerstukken I 2025/26, 35334, CI.

² PBL e.a., 'Monitoring en evaluatie van het Programma Stikstofreductie en Natuurverbetering, Syntheserapport 2026', p. 6 en 26.

datum 20 mei 2026

ons kenmerk 181012

blad 2

generaties verloren gaan? Welke soorten worden hierdoor bedreigd met uitsterven? En welke soorten zullen op de lijst met meest bedreigde soorten komen te staan?

Hoe komt u in toekomstige voorstellen tot een realistische en doelmatige aanpak? Bent u bereid adviezen van adviesorganen zoals de Algemene Rekenkamer, het Planbureau voor de Leefomgeving en de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur direct op te volgen? Een fors aantal van de maatregelen rendeert immers minder dan verwacht. Deze leden hebben echter altijd al, met onderbouwing, aangegeven dat beoogde maatregelen veel te optimistisch werden ingeschat. Er is dus grote nood aan meer realisme in het beleid van de regering.

Kunt u puntsgewijs ingaan op aspecten die bepaalde maatregelen nog redelijke hebben doen renderen op het vlak van stikstofreductie en daarbij aangeven welke aspecten u in het nieuwe beleid in de basis gaat meenemen:

- locatiespecifieke maatregelen (nabij Natura2000) doen het beter dan generieke maatregelen;
- bij maatregelen zonder wettelijke basis waarin genormeerd wordt (bijvoorbeeld voer). Een maatregel op individuele bedrijven wordt te weinig (in relatie tot de verwachting) opgepakt.

Als u bij bepaalde aspecten van beleidsmaatregelen niet meer regie en dwang gaat hanteren, kunt u dan inhoudelijk beargumenteerd aangeven waarom niet?

Zolang er geen stikstofreductie plaatsvindt, is er vrijwel geen ruimte voor vergunningen. Zolang er vrijwel geen ruimte is voor vergunningen kunnen er geen ingrijpende wijzigingen in bedrijfsvoering bij boeren plaatsvinden. Hoe gaat u deze Catch-22 doorbreken?

Het uitkopen van bedrijven zonder opvolger is dus (zo blijkt wederom) een bijzonder dure wijze om marginale stikstofreductie te realiseren. Zeker wanneer er geen directe koppeling wordt gelegd naar omvang van het bedrijf of de omvang van de depositie in N2000-gebieden. Dit is een punt dat de Algemene Rekenkamer al meerdere keren gemaakt heeft maar waar regering op regering toch aan blijft vasthouden. Daarbovenop komt nog dat in de praktijk veel vrijkomende grond vervolgens verpacht wordt, en de waterkwaliteit noch de natuur er in de praktijk op vooruit gaat vanwege een toename van middelengebruik dan wel intensievere verdroging. Bent u daarom bereid om een verkenning te doen naar een regeling die geënt is op een goede pensioneringsregeling voor boeren zonder opvolger, in combinatie met recht van eerste opkoop voor provincies en gemeenten? Dit zodat de grond die door uitkoop beschikbaar komt, daadwerkelijk kan worden ingezet voor een versnelde transitie naar duurzame landbouw en broodnodig natuurherstel.

Bent u voornemens om heldere langetermijnperspectieven voor mobiliteit te schetsen via regulerende beleidskaders, zoals wordt aangeraden bij de monitoring en evaluatie van het Programma Stikstofreductie en Natuurverbetering?³

Vragen en opmerkingen door de fractieleden van de BBB

De leden van de BBB-fractie maken zich ernstige zorgen over de toenemende sociale, economische en maatschappelijke gevolgen van het huidige beleid voor inwoners, ondernemers en gezinnen op het Nederlandse platteland.

Hoewel de rapportages uitgebreid ingaan op ecologische doelstellingen en natuurindicatoren, constateren de leden van de BBB-fractie dat de effecten op leefbaarheid, werkgelegenheid, bestaanszekerheid en sociale cohesie in landelijke gebieden onderbelicht blijven. Tegen deze achtergrond hebben deze leden de volgende vragen.

³ PBL e.a., 'Monitoring en evaluatie van het Programma Stikstofreductie en Natuurverbetering, Synthesrapport 2026', p. 9.

datum 20 mei 2026

ons kenmerk 181012

blad 3

Kunt u inzichtelijk maken hoeveel agrarische familiebedrijven sinds de invoering van het stikstofbeleid zijn gestopt of hebben aangegeven geen bedrijfsopvolging mogelijk te zien, uitgesplitst per provincie?

In hoeverre erkent u dat voortdurende onzekerheid over vergunningverlening, emissienormen en juridische procedures leidt tot sociale ontwrichting op het platteland, waaronder stress, psychische problemen en verminderde toekomstperspectieven voor boerengezinnen?

Welke concrete indicatoren gebruikt u om de sociale effecten van het stikstof- en PFAS-beleid op leefbaarheid, sociale cohesie en voorzieningen in landelijke gebieden te meten?

Bent u bereid een onafhankelijke sociaaleconomische impactanalyse uit te voeren naar de gevolgen van het huidige stikstofbeleid voor werkgelegenheid, middenstand, scholen, verenigingen en zorgvoorzieningen in plattelandsregio's?

Hoe verklaart u dat regio's die economisch sterk afhankelijk zijn van de agrarische sector onevenredig hard worden geraakt, terwijl de effecten van buitenlandse stikstofdepositie en industriële emissies volgens veel bewoners onvoldoende worden meegenomen?

Welke maatregelen neemt u om te voorkomen dat jongeren het platteland verlaten doordat perspectief op agrarisch ondernemerschap en aanverwante werkgelegenheid verdwijnt?

Kunt u aangeven hoeveel investeringen in woningbouw, infrastructuur en lokale bedrijvigheid momenteel stilliggen als gevolg van stikstof- en PFAS-beperkingen, specifiek in landelijke gemeenten?

Hoe beoordeelt u het risico dat het verdwijnen van agrarische bedrijven leidt tot verdere verschraling van het voorzieningenniveau in dorpen, waaronder winkels, openbaar vervoer en basisscholen?

Waarom kiest u primair voor krimpmaatregelen in de landbouw, terwijl innovatieve technieken en doelsturing volgens veel ondernemers onvoldoende ruimte krijgen?

Bent u bereid een "plattelandstoets" in te voeren, waarbij nieuw stikstof- en PFAS-beleid vooraf wordt beoordeeld op sociaaleconomische gevolgen voor landelijke gebieden?

Welke gevolgen verwacht u voor de voedselproductie, voedselzekerheid en afhankelijkheid van import wanneer een substantieel deel van de Nederlandse landbouwproductie verdwijnt?

Kunt u toelichten hoe u voorkomt dat Nederlandse productie wordt vervangen door import uit landen met lagere milieu- en dierenwelzijnsnormen, waardoor wereldwijd mogelijk juist méér emissies ontstaan?

In hoeverre acht u het rechtvaardig dat boerenbedrijven met legaal verleende vergunningen alsnog geconfronteerd worden met ingrijpende beperkingen of beëindiging van hun bedrijfsvoering?

Welke mogelijkheden ziet u om PAS-melders, mkb-bedrijven en familiebedrijven sneller rechtszekerheid te bieden?

Waarom wordt in de monitoringrapportages vooral gestuurd op ecologische indicatoren, terwijl sociaal-economische indicatoren volgens de leden van de BBB-fractie onderbelicht blijven?

Bent u bereid expliciet te onderzoeken wat de gevolgen zijn van gedwongen bedrijfsbeëindiging voor mentale gezondheid, gezinsproblematiek en het aantal zelfdodingen binnen de agrarische sector?

datum 20 mei 2026

ons kenmerk 181012

blad 4

Hoe verhoudt het huidige beleid zich volgens u tot het uitgangspunt van een vitaal platteland zoals vastgelegd in eerdere beleidsstukken en regionale ontwikkelagenda's?

Welke concrete garanties kunt u geven dat toekomstige generaties boeren nog een rendabele toekomst hebben in Nederland?

Kunt u toelichten waarom natuurdoelen in sommige gevallen zwaarder lijken te wegen dan het behoud van economische en sociale structuur in plattelandsgebieden?

Bent u bereid om bij toekomstige besluitvorming expliciet het maatschappelijk draagvlak onder inwoners van het platteland mee te wegen, en zo ja, op welke wijze?

Hoe voorkomt u dat de combinatie van stikstof-, klimaat-, water- en PFAS-maatregelen leidt tot een stapeling van lasten waardoor agrarische ondernemers financieel en sociaal vastlopen?

Welke lessen trekt u uit de signalen van provincies en gemeenten dat het huidige beleid leidt tot bestuurlijke stilstand, vergunningenproblematiek en verlies van vertrouwen in de overheid?

Kunt u uiteenzetten welke economische sectoren indirect geraakt worden door de krimp van de landbouw, zoals transport, loonwerk, techniek, veevoer, retail en horeca op het platteland?

Hoe beoordeelt u het risico op toenemende polarisatie tussen stad en platteland als gevolg van het huidige stikstofdebat?

Bent u bereid om, naast ecologische doelstellingen, ook harde sociaaleconomische randvoorwaarden op te nemen in toekomstige evaluaties van het Programma Stikstofreductie en Natuurverbetering?

Bent u bekend met de paradox dat Nederlandse boeren momenteel geconfronteerd worden met schaarste en extreem hoge prijzen voor kunstmest, waarvan de productie bovendien zeer energie-intensief is en gepaard gaat met een hoge CO₂-voetafdruk, terwijl zij tegelijkertijd hoogwaardige kunstmestvervangers (RENURE) produceren die zij vanwege knellende Europese regelgeving niet volledig mogen benutten?

Bent u bereid om, in het licht van de leveringszekerheid van nutriënten en de noodzakelijke energiereductie, bij de Europese Commissie met verhoogde urgentie te pleiten voor de onmiddellijke erkenning van RENURE als kunstmestvervanger bovenop de dierlijke mestnorm van 170 kg N/ha?

Kunt u bevestigen dat het maximaal inzetten van RENURE direct bijdraagt aan de strategische autonomie van de Europese landbouw doordat de afhankelijkheid van fossiele grondstoffen en aardgas voor kunstmestproductie wordt verkleind?

Welke concrete belemmeringen ziet u nog om op nationaal niveau, eventueel via een proefstatus of vooruitlopend op EU-besluitvorming, het gebruik van RENURE deze zomer al ruimer toe te staan ter vervanging van kunstmest?

De leden van de vaste commissie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit zien met belangstelling uit naar uw reactie en ontvangen deze graag uiterlijk binnen vier weken na dagtekening van deze brief.

Hoogachtend,

datum 20 mei 2026

ons kenmerk 181012

blad 5

G.J. Oplaat

Voorzitter van de vaste commissie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit